

В целом использование технологии визуализации в профориентационной работе является фактором, повышающим эффективность этой работы, повышает социальную защищенность подростков, оказывает им моральную и психологическую поддержку, расширяет круг выбора будущей профессии, открывает перед ними возможность дальнейшего образования или получения выбранной профессии.

Визуализация в образовании имеет право на существование, но она не должна быть причиной формирования массового общества. Визуализация должна быть направлена на заинтересованность детей к обучению, получению новых знаний и применению их на практике.

Развивая систему профориентации, следует учитывать ряд условий, которые при грамотном применении приведут к повышению интереса к обучению и образованию. Для большей мотивации необходимо распространять положительный эффект от обучения, в том числе акцентировать внимание на положительный эффект от роста общего уровня образованности. Необходимо давать больше информации для поиска работы, а также стараться снижать неудовлетворенность населения условиями и оплатой труда.

Цель системы профессиональной ориентации в повышении эффективности системы образования в Республики Беларусь, за счет сокращения временных потерь школьника/студента на невостребованное им в будущем образование, привлечение бизнеса и предприятий к подготовке рабочих кадров, а также координация работы всех заинтересованных лиц и госорганов в профориентации. Эффективно решить задачу по профориентации можно только усилиями всех участников процесса от школы до работодателя.

Список цитированных источников

1. Маслов, В. М. Роль инфографики в активизации самостоятельной работы студентов / В. М. Маслов, В. М. Смирнова // Современные проблемы науки и образования. – 2017. – № 2. – С. 208.

УДК 811.161.3

Маслаў К. С.

Навуковы кіраўнік: Заіка З. М., канд. філол. навук, дацэнт

КАМУНІКАТЫЎНАЯ СІТУАЦЫЙНАСЦЬ ПРОСТАЙ МОВЫ Ў ТВОРЫ І. МЕЛЕЖА “ПАЛЕСКАЯ ХРОНІКА”

Значнае месца ў сістэме вобразна-выяўленчых сродкаў пісьменніка, што спрыяюць раскрыццю ідэйнага зместу твора, займаюць сінтаксічна-стылістычныя асаблівасці, сярод якіх вылучаецца выкарыстанне чужога маўлення. І. Мележ выкарыстоўвае ў “Палескай хроніцы” ўсе віды чужога маўлення (простую мову, ускосную мову, няўласна-простую мову, дыялог, маналог). Пры аналізе стылістычных функцый чужога маўлення намі звярталася ўвага на выкарыстанне яго ў адпаведнасці з ідэйнай накіраванасцю твора.

Для таго, каб пераканаўча, ярка і эмацыянальна перадаць думку, апісаць тую ці іншую падзею, намалюваць той ці іншы вобраз, І. Мележ уключае ў свой твор

выказванні іншых асоб. Простая мова прыводзіцца ад імя той асобы, якой яна належыць, з поўным захаваннем не толькі зместу, але і лексічных, марфалагічных і сінтаксічных асаблівасцей выказвання. Таму пісьменнік выкарыстоўвае простую мову як дзейсны сродак характарыстыкі персанажаў: *Калі выйшлі на вуліцу і сталі ладавацца на возе, Чарнушка сказаў задаволена: “Ну от, будзе ў цябе кохта! Не сорам будзе перад людзьмі паказацца! Хоць Глушак, хоць Бог сам!”* [1, с. 34]; *Але калі думаў пра бойку з Дзятлікам, цешыўся: “Прыйдзе пара – паенчыш, удод жаўтароты!”* [1, с. 348].

Пісьменнік не абмяжоўваецца толькі перадачай у дыялогах і маналогам герояў агульных лексіка-граматычных асаблівасцей палескай гаворкі тыпу “було”, “мабуць”, “ето”, “ужэ”, “кеб” і інш., ён імкнецца пры дапамозе адпаведных сродкаў даць індывідуальную сацыяльна-псіхалагічную характарыстыку персанажу. Так, напрыклад, Андрэй Руды любіць паказаць сваю дасведчанасць у розных пытаннях, сваю адукаванасць; яго рэплікі насычаны кніжнай, газетнай лексікай:

Са шчаслівым вазвращэннем, Міканор Дамацевіч! Рады ўсе вас, та- скаць, бачыць зноў на нашай куранёўскай почве; Андрэй Руды пацвердзіў: “Істарычаскі хвакт. Інхванцерыі генерал Жылінскі. Лічны друг цара”; “Толькі асушы – і сей, – падтрымаў Андрэй Руды. – Асабліва любяць ету землю авес, каноплі, усякая цехнічаская культура”; “Чалавек – сушчаство. Так сказаць, ён і мошка, і ён валадар, цар прыроды!...” [1, с. 256].

Спецыфічнымі рысамі вызначаецца мова Ігната, старога Чарнушкі і многіх іншых персанажаў. Першы меў звычку ўстаўляць у мову слова “нібыто”, за што атрымаў мянушку Нібыто-Ігнат. Другі любіў прымаўку “грэц яго”. Па гэтых асаблівых моўных прыкметах чытач пазнае іх рэплікі ў агульным хоры галасоў без дапамогі аўтара: – *І за бацьку і за матку адзін – ето праўда, грэц яго! – А от – нібыто – і не бядуе! Нібыто - і гора мало! – Не паказуе! У сярэдзіне, следавацельно, хавае!..* [1, с. 133].

Па спецыфічных моўных адзнаках чытач пазнае, што першая рэпліка належыць Чарнушку, другая – Ігнату, трэцяя – Андрэю Рудому.

Тое ж самае ў наступным прыкладзе: - *Нібыто ўжэ і зіма, – зазначыў Хадосьчын бацька. – Зіма! Толькі гразі лішняй, грэц яго, наробиць!.. – Па прэдсказанню – таяць не павінно – дайшло да Міканора і Васіля ўжо з вуліцы.* [1, с. 133].

Простая мова выкарыстоўваецца ў творах Мележа як кампазіцыйны, архітэктанічны прыём, як сродак развіцця сюжэта мастацкага твора. Простая мова – гэта, акрамя ўсяго іншага, закончанае кампазіцыйнае і структурнае цэлае. Часта простамай мовай заканчваецца раздзел ці наадварот пачынаецца новы. Напрыклад: *І Васіль, наказваючы, што гаворыць больш не хоча, падаўся з еядром да хлява. “Не па-суседску, бач! А ты са мной – па- суседску?.. Думае – як чаравікі ды шапку ваенную надзеў, дак і абзываць усякім словам вольна яму! Думае – калі чалавек з арышту прыйшоў, то і пляваць на яго можна!..”* [1, с. 130].

Простая мова – своеасаблівая сінтаксічная канструкцыя, якая выступае асноўным элементам кампазіцыйна-стылістычнай структуры мастацкага тэксту. Для яе характэрныя свае прыметы, асаблівасці, якія неабходна ўсебакова даследаваць. Адной з іх з’яўляецца ўзаемасувязь і ўзаемазалежнасць слоў аўтара і самай простамай мовы. Разам яны складаюць складаную сінтаксічную канструкцыю.

Словы аўтара не толькі ўводзяць выказванні ўдзельнікаў у кантэкст размовы, але і могуць інфармаваць слухача (чытача) пра вонкавы выгляд суразмоўцаў, іх жэсты, міміку, інтанацыю, дзеянні, пра абставіны, пры якіх адбываецца гутарка, і г. д. У склад слоў аўтара звычайна ўваходзяць дзейнік, выказнік, даданыя члены сказа. Аднак асноўную семантика-стылістычную нагрузку нясе, як правіла, выказнік, які і ўводзіць рэпліку ў кантэкст. “Дзеясловы, якія ўводзяць простую мову, – адзначае даследчык стылістыкі рускай мовы У. Кудохаў, – па сваім лексічным значэнні належаць да лексіка-семантычнага разраду дзеясловаў, што звязаныя паміж сабою абазначэннем акта гаварэння ці мыслення. Гэтыя дзеясловы ў лінгвістыцы называюць дзеясловамі маўлення і думкі.

Сустракаюцца ў пісьменніка і выпадкі, калі ў сказах з простаю мовай І. Мележ выкарыстоўвае прыём парцэляцыі, г. зн. простая мова і словы аўтара аддзяляюцца шматкроп’е у асобныя сказы. Напрыклад: “*От і канец мой надыходзіць... Смерць мая...*” *Падумала — і не адчула ні страху, ні жалю, усё было абыякавым, пустым* [1, с. 366]. Гэты прыём аўтар выкарыстоўвае для своеасаблівага экспрэсіўнага падкрэслівання значэння тых ці іншых слоў.

Як можна было заўважыць, адметнасцю простаю мовы ў мележаўскіх творах з’яўляюцца пропускі слоў у сказе: “*Кеб ты... Кеб табе... немач!*” – *кіпела ў ім няўтольная злосць* [1, с. 21]; “*Няхай паспрабуе... Я яму не Дзятлік!..*” – *абнадзеіваў сябе Яўхім, рыхтуючыся адбівацца ад усяго* [1, с. 246].

Сказы з простаю мовай складаюцца з дзвюх частак, аб’яднаных сэнсам і інтанацыяй: простаю мовы і слоў аўтара. Адною з адметнасці ўжывання простаю мовы І. Мележам з’яўляецца наступны прыклад, дзе словы аўтара і простая мова чаргуюцца ў адным і тым жа сказе: “*Ну і задавака, ну і нахаба! – падзівіўся, зазлаваў Міканор. – Дзержыцца, як бы роўнага яму нікого няма, багацей паганы!..*” – *Ён пагразіўся думкаю: – Пахадзі, пахадзі шчэ – прыгнём пысу тваю к зямлі.*” [1, с. 161].

Ёсць у Мележа і выпадкі, калі простая мова ўжываецца без слоў аўтара: “*Так абдурыла! Так у лужыну пляснула, подлая!.. Дурань!*” [1, с. 102]; “*Пакуль дайду, якраз высахну!..*” [1, с. 190].

Часта як сінонімы да дзеясловаў маўлення ў словах аўтара пісьменнік ужывае фразеалагізмы, якія вызначаюцца сваёй багатай экспрэсіўна-эмацыйнай выразнасцю. Дзякуючы ім аўтар пазбягае аднастайнасці, дапамагае чытачу лепш зразумець асобу, у мову якой уводзіць пэўны фразеалагізм, перадае сваё стаўленне да героя: “*Чорт*” *абвяў, апусціў абрэз, неахвотна адступіўся. Злосна, праз зубы працадзіў: “Шчасце тваё. Памаліся богу, авечка!..*” [1, с. 122]; *Бацька абыякава павёў позіркам: “А, рэчка... Прэтыць...”* [1, с. 262].

Часта чужое выказванне можа перадавацца словамі аўтара пры дапамозе ўскоснай мовы. У залежнасці ад мэты выказвання ў творах І. Мележа ўжываюцца дзве разнавіднасці ўскоснай мовы – справавая і мастацкая, якія адрозніваюцца паміж сабой у стылістычных адносінах.

Справавая, або інтэлектуальная, форма ўскоснай мовы перадае толькі агульны змест чужога выказвання, пакідаючы без увагі яе лексічныя, марфалагічныя і сінтаксічныя асаблівасці.

У мастацкай ускоснай мове аўтар, прыводзячы тыя ці іншыя характэрныя выразы з простаю мовы, каменціруе іх, дае ім сваю ацэнку, беручы ў двукоссе тыя ці іншыя спецыфічныя словы персанажа: *Надзеў кепку Андрэй Руды, але не*

ўтрываў, под шумок некалькіх куранёўцаў зазначыў Міканору, што пагражаць народу – “факцічаскі” няправільна... [1, с. 235].

Ускосная мова звычайна перадае толькі змест чужога маўлення, яна як бы другасная ў адносінах да простаі мовы: *Яшчэ да таго, як падвода вярнулася, ляснік Міця вылез з канавы, аб’явіў не як просьбу, а як патрабаванне, што трэба перадыхнуць* [1, с. 206]; *Бацька запрог каня, каб ехаць дамоў, калі к ім падыйшла чарнявенькая, кволая дзяўчына ў кароценькім гарадскім паліто і шапачцы, запыталіся, ці не маюць яны бульбы* [1, с. 278].

Словы аўтара разам з ускоснай мовай утвараюць складаназалежны сказ з даданай дапаўняльнай: *Міканор паабяцаў, што сёння з Грыбком, як членам сельсавета, абыдзе людзей, якія не прыйшлі на грэблю, і даведацца, чаму каго не было, і калі трэба будзе – перадаць прозвішчы іх у сельсавет* [1, с. 209]; *Ён прыкметна памякчэў, калі Годля сказала, што можа ўзяць мукою ці бульбаю* [1, с. 285].

Ускосная мова (даданая частка) далучаецца да слоў аўтара (галоўнай часткі) пры дапамозе злучнікаў *што, быццам, хто, каб, адкуль, чаму і г. д.:*

Гайліс запрасіў і Міканора паабедаць. Але Міканор сказаў, што няма калі, – трэба дабеацца назад, пакуль светла [1, с. 195]; *Думаў, што ўсюды ўправіцца* [1, с. 202].

Ускосная мова адрозніваецца ад простаі родам лексіка-граматычных асаблівасцей, дыктуюмых неабходнасцю суаднесенасці частак складаназалежнага сказа: займеннікі і дзеяслоўныя формы 1-й і 2-й асобы простаі мовы звычайна ва ўскоснай маюць форму 3-й асобы. Ва ўскоснай мове адсутнічаюць звароткі, выклічнікі, пабочныя словы. Словы аўтара пры ўскоснай мове знаходзяцца ў прэпазіцыі. Напрыклад: *Яўхім з радасцю падумаў, што поле каля цагельні і ў гэты год не падманула, урадзіла ўсім Кураням наа зайздрасць* [1, с. 221]; *Адны казалі, штоў ёй паўтара дзесятка, другія — што больш за сотню бандытаў* [1, с. 300].

Кола слоў, якія ўводзяць ускосную мову, невялікае: ускосная мова ўводзіцца толькі дзеясловамі маўлення, думкі (сказаў, гаварыў, спытаў, папрасіў, загадаў, падумаў і г. д.) ці адпаведнымі назоўнікамі (пытанне, думка, просьба і г. д.): *Міканор успомніў бацькаў наказ – паглядзець, ці не прадаюць кос, – і ўжо намерыўся падаццаў краму, калі к дому ціха падкаціла тачанка з Апецкам* [1, с. 192]; *Выходзячы з Яўхімам, яна падумала пра Васіля – тут ён яшчэ ці пайшоў, але, поўная неперажытага хвалявання, азірнуцца не пасмела* [1, с. 277]; *У Зайчыка была, як казалі, поўная хата дзяцей, сам Зайчык, калі пыталіся, колькі ў яго іх, жартаваў, што ніяк падлічыць не можа* [1, с. 302].

Функцыю дзеясловаў маўлення ў словах аўтара выконваюць і дзеясловы са значэннем унутранага стану і пачуцця, што перадаюць душэўны стан персанажаў, перажыванні, з якімі звязаныя выказванні ўздзельнікаў размовы. Для гэтай групы дзеясловаў характэрная сэнсавая завершанасць з перавагаю ацэнкі мадальнай афарбоўкі простаі мовы, што ўводзяцца імі: *абурацца, закіпець, рвацца, не вытрымаць, выпаліць, зазлаваць, здзівіцца, ускіпець і інш.*

Своеасаблівую групу складаюць дзеясловы ўспрымання, якія выкарыстоўваюцца ў тым выпадку, калі аб’ектам успрымання выступае чужая мова, якую аўтар ці нейкая іншая асоба чуе, чытае або ўспрымае якім-небудзь іншым шляхам. Успрыманне на слых перадаецца дзеясловамі ўспрымання *чуць, чуцца і*

інш.: ...*Васіль як бы чуў дзедава навучанне, якое яшчэ больш гарачыла, падбівала на смеласць: “Не папускайся! Няхай знаюць, што і ў цябе зубы е!”* [2, с. 330]; *“пісьмо ад былога твайго суседа на ложку і аддзялённага, а цяпер курсанта Івана Мароза”, – не прачытаў, а пачуў, здаецца, ён вясёлы голас свайго таварыша* [1, с. 191].

Такім чынам, простая мова ў творах Івана Мележа з’яўляецца цікавым і дзейсным сродкам стварэння мастацкага вобраза і раскрыцця ідэйнага зместу ўсяго твора. Магчымасць выбару пэўнага сінтаксічнага спосабу перадачы чужаслоўя дазваляе дасягнуць належнай суадпаведнасці яго пэўнаму тыпу маўлення. Ад камунікатыўнай сітуацыі залежыць ужыванне героем твора пэўнага дзеяслова маўлення ў словах аўтара. Вар’іраванне простага, ускоснага, няўласна-простага мовы, а таксама ўключэнне дыялогаў і маналогаў з’яўляецца значным стылістычным сродкам “Палескай хронікі” Івана Мележа.

Список цитированных источников

1. Мележ, И. Збортвораў: у 10 т. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1981. – Т. 5, 6.

УДК 811.161.3

Грыгарук Л. А. ЭФ, 1 курс, гр. Л-17

Навуковы кіраўнік: выкладчык-стажор Ветрава Л. У.

МІФАЛАГІЧНЫ ПАРТРЭТ РУСАЛКІ Ў АДЛЮСТРАВАННІ КАРЦІНЫ СВЕТУ БЕЛАРУСАЎ

Сярод персанажаў усходнеславянскай міфалогіі русалка займае выключнае месца. Вобраз русалкі быў акрэслены ў мастацтве паэтаў-рамантыкаў і пісьменнікаў XIX ст. [1; с. 467]

Матэрыялы Палескага архіва дазваляюць вылучыць чатыры асноўныя тыпы апісанняў знешнасці русалак: а) "страшныя, немаладыя, выродлівыя", б) "прыгожыя маладыя дзяўчаты", в) "паўжанчына-паўрыба", г) нейтральны тып (у абліччы дзіцяці або жанчыны з распушчанымі валасамі) [2; с. 472].

Першы тып уключае з найболей часта паўтаральных характарыстык наступныя: калматыя, растрапаняныя – зарослыя поўсцю – старыя, голыя, з адвіслымі грудзьмі (часам перакінутымі за плечы): “[Русалкі] страшныя, волосатыя, голыя или плохо одетые... Страшная жэншчына у рваной одэжы... Як ведзьма, з доўгаю косою, страшная”; “Ныхто ж яе ны бачыў... Так казалы, што страшная, доўгія косы, зубы вэлыкі”; Страшная, з рогамамі, з глазамі большымі, валосы дліныя [Так гаворылі дзецям, пугая іх, а вообщэ іх нікто не видел]” [1, с. 505]. Кошлатыя такія, з доўгімі валасамі, голыя, з длінай косой. Высокія, нерасчэсаныя, кошлатыя бабы. Мужчын [среди них] не было. Большыя, як обычная жэншчына, дліныя і тонкія сильно, з доўгімі косымамі, і цыцкі доўгія былі [1, с. 507].

Другі тып знешняга выгляду русалкі дае апісанне маладых прывабных дзяўчат з доўгімі валасамі, у вяночках, агалённых або ў белым: [Русалкі] прыгожыя дзяўчаты... Руса коса дліная, сама росява, красіва, хороша, нібы-то русэнька дівонька, як слідзе — з рукамамі, з ногамамі” [1. с. 502] Часам прывабная